

KRITIKA KRITIKY NEOLIBERALISMU A AHISTORICKÝCH MANIFESTŮ

Jiří Hanuš

Criticism of Neo-liberalism and Ahistorical Manifestos

Jiří Hanuš critically reacts to the contribution of Pavel Baloun, Jan Gruber, Jan Mareš, and Vít Strobach 'O výuce historie za kapitalismu a o mluvících hlavách' (On Teaching History Under Capitalism and On Talking Heads). The author offers some alternative views regarding the teaching of history, potential employment opportunities for graduates in this field, and the impact on general view of history of media-promoted notions created by historians.

Jiří Hanuš (*1963), působí na FF Masarykovy univerzity v Brně,
jirh1963@gmail.com

Text *O výuce historie za kapitalismu a o mluvících hlavách* autorů P. Balouna, J. Grubera, J. Marka a V. Strobacha je natolik provokativní, hovoří o tak důležitých záležitostech a navíc je formulován příslušníky nastupující historické generace, že jej nelze přejít bez reakce. Tady je, pro přehlednost v bodech.

Zaprvé, kolegové určují jako rámec současného vysokoškolského vzdělávacího systému v ČR tzv. masifikaci studia, tj. situaci, kdy se neustále a rapidně zvyšuje podíl absolventů vysokých škol, a tendenci přizpůsobování systému vzdělávání požadavkům trhu práce. Tato charakteristika už úplně neodpovídá současnému stavu. Masifikace, jak se zdá, dosáhla svého vrcholu (popřípadě dna), trendem posledních dvou let je naopak důraz na kvalitu, případně na mírnou redukci zbytných struktur. Masifikaci, tento zajímavý proces označovaný škaredým slovem, nelze též hodnotit pouze negativně. Vznikla v 90. letech jako částečně oprávněný, i když nedostatečně regulovaný výsledek procesu vzniku nových škol a zájmu o vzdělání, které nelze chápat pouze jako výraz špatné politiky, ale i jako oprávněnou snahu velkého počtu lidí o získání vzdělání. Jedná se proto o kombinaci školské státní politiky, dlouhodobých trendů a zejména o deklaraci svobodného rozhodnutí studovat. Jakákoli jiná interpretace je reduktivní, popřípadě zcela zavádějící. Ke zmíněné devalvaci diplomů možná došlo (učte stejně odpovědně sto lidí místo dvaceti!), nejde o nic menšího než celospolečensky chá-

paná změna smyslu studia a rozšíření jeho dosahu. Jediné možné srovnání není proto na úrovni historické, nýbrž pouze na úrovni současných evropských preferencí a obtíží. Oním škaredým slovem devaluujeme vše dobré, co vzniklo v 90. letech. Jinými slovy: ve hře je hodnocení nejen současných trendů ve vzdělání, ale i otázka hodnocení vývoje těchto let, což se nedá vyjádřit pouze s použitím negativních hodnotících soudů.

Zadruhé, autoři správně poukazují na rozpor mezi profilem absolventa a studijními plány, popřípadě reálnou situací, totiž s tím, co vlastně absolventi po studiu skutečně dělají. To je skutečně zajímavý problém, u něhož ale hraje roli i důležitá změna studentských mentalit. Za mých studentských let bylo mnohem častější než dnes, že studenti humanitních oborů přicházeli na školy s jasnou představou, co budou v životě dělat – či přesněji, jak se budou žít. Dnešní postoje jsou mnohem rozmanitější, představy rozvolněnější. Studenti myslí obecně více na studium a jeho kvalitu než na zaměstnání, které toto studium prostředkuje. To je jistě také fenomén, který se nedá hodnotit jen negativně, způsobuje ale nemalé problémy těm, kteří studijní plány a profily absolventů vytvářejí. V tom ale ještě není jádro věci. K tomu jedna konkrétní zkušenost, výjimka potvrzující pravidlo: když jsem byl při představování nové studijní specializace a doprovodného projektu OP VK jednou studentkou dotázán, jak jí tato specializace umožní „lepší uplatnění na trhu práce“, chtěl jsem jí po pravdě odpovědět, odhazuje veškerý newspeak evropských grantů: „Humanitní vzdělání má smysl samo o sobě, jakékoli jiné pojetí je zavádějící. Buď budete pyšná na to, že čtete Homéra v řečtině a že ho dokážete vyložit a věřit tomu, že vás tyto zdánlivě nesmyslné záležitosti i užijí, nebo se budete zabývat jakýmsi účelovými a praktickými úvahami, které vám nezpůsobí radost a – v konečném důsledku – vám ani nepřinesou žádný finanční prospěch.“ Jádro věci je tedy v tom, nehrát tak úplně doslova na hru o sofistickovanější studijní plán či ideální profil absolventa. Důležitější je ten Homér, při vši účtě.

Za třetí, ano, pořad Historie.cz, který autoři výstižně zkritizovali jako reprezentanta upadlého historického povědomí o úloze vlastního oboru, mi též přijde jako dobrý příklad neplodných debat. Otázka je, zda za to mohou jenom historikové, nebo například Česká televize. Je skutečně možné, že se nevytváří nové diskusní formáty, které by byly zajímavější? Je možné, že se nezvou i jiní lidé, než se zvou? Při odpovědích na tyto otázky se tudíž nejedná jen o slabosti historických konceptů a o neschopnosti historiků kritizovat, ale i o situace, do nichž jsou přizváni. Kdo zná televizi, ví, o čem mluvím. Televize je navíc z hlediska objektivnosti a možnosti skutečně nezávislého vyjádření to nejnešťastnější médium a historikové by se spíše měli soustředit na jiné formy veřejného působení, pokud už k tomu cítí povolání a mají příslušné dispozice. Měsíčníky a týdeníky jsou

mnohem vhodnějším prostředím, kde se mohou i historikové dobře a hlavně svobodněji projevit. Je samozřejmě důležité, aby toto volání po jisté angažovanosti nepřekročilo únosnou míru. Když má historik volbu mezi archivem a televizí, jeho volba přece musí být jasná, pokud se přímo nejedná o záležitosti, které zavazují ve svědomí.

Za čtvrté, létající profesori a mluvící hlavy jsou jistě nešvar, v prvním případě pouze vyvolaný „společenskou poptávkou“, ve druhém kombinací této poptávky, osobními ambicemi a postmoderní mentalitou. Proč ale dávat za pozitivní příklad filozofa Václava Bělohradského, a to na několika stránkách, který je pro mne výstižným příkladem obojího. Nejen létající profesor, nejen mluvící hlava, ale též intelektuál, o jehož výrociích nelze vést často ani seriózní debatu. Cožpak je pravda (citát v úvodu článku), že „redukce vzdělání na kvalifikaci prodejnou na trhu práce je strategickým cílem privatizace školství“? V mém příběhu se přece na „trh práce“ ptala samotná studentka, ale třeba byla neoliberálka... Dokáže vůbec někdo rozklíčovat, co má Václav Bělohradský na mysli pojmem „privatizace školství“? Jistě, tento muž splňuje ono kritérium tolik oslavované autory manifestu: je společenským kritikem, který údajně kritizuje systém, nikoli případy. Jeho příklady a analýzy jsou však často odtržené od reality, často generalizující. Jsou to intelektuálské ohňostroje, které zapalují, ale vyhoří během chvilky.

Za páté, kolegové doporučují, aby byl slyšen hlas „obětí transformace 90. let“. Budiž, tzv. soudobé dějiny mají nejen deficit, který rád přiznávám. Proč ale určovat, kterým skupinám dát preferenční hlas? Dobře, oběti 90. let, jsou tu ale oběti 50., 60. a 70. let. Proč máme nutně preferovat ty zmíněné? Je snad méně košer se věnovat jiným obětem? Není jedním z významných kritérií (neříkám, že jediným), že se v 90. letech museli někteří lidé „re kvalifikovat, přizpůsobit svobodnému trhu“, zatímco například v 50. letech museli buď odejít ze země, nebo na dvacet let do žaláře? Kde jsou kritéria volby? Proč ji nenechat na historících samotných, proč jim ji podsouvat? Apropos, v této souvislosti. Byl bych asi poslední, kdo by cítil potřebu se zastávat tisíckrát poplivané instituce nazvané ambiciózně Ústav pro studium totalitních režimů, i když bych při hodnocení této organizace seděl nejraději v lavici obžaloby i obhajoby současně. Přemýšlejí autoři prohlášení o tom, kdo byl v historii opravdovými oběťmi, a koho je tedy třeba připomínat přednostně, nebo si opravdu myslí, že někdo má úmysl zakrývat oběti časově nejbližších společenských změn? Pokud ano, rád bych znal jména institucí či jednotlivců, kteří házou klacky pod nohy mladým badatelům, kteří chtějí adekvátními prostředky zkoumat jakýkoli problém tohoto druhu. Nerad bych byl za naivku, já ale takové totiž neznám.

Za šesté, v manifestu je mnohokrát zmíněn jakýsi „neoliberalismus“, aniž by bylo jasné, co se jím vlastně míní. Čtenář pochopí jediné: je to jakási nestvůra,

projekční plátno, na něž promítáme všechno zlé našeho světa. Jako liberál spíše starého stříhu bych byl vzhledem k různým „neoprojektům“ též spíše obezřetný. Že by ale museli právě historikové přispívat k takovému zmatení pojmů, zevšeobecňování a jednoznačnému zavrhování? To se mi úplně nezdá. Je-li neoliberalismus pouze jakýmsi ideovým redukcionismem, pak si s ním jistě vyrovná účty mluvící hlava Václav Bělohradský v nějaké televizní diskusi. Je-li ale také prostředím a realitou, která umožňuje (také historikům) svobodnou diskusi a volbu témat, možnost studovat v zahraničí, výměnu myšlenek přes hranice regionů a států, možnost psát zásadní historické práce a ucházet se jejich prostřednictvím na „trhu práce“, pak říkám: ano, ať to nazveme jakkoli, je to přesně ten důvod, kvůli kterému jsme vyšli v roce 1989 na náměstí našich měst.